

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 17 Volume: 4 Issue: 17
Bahar 2011 Spring 2011

RECEB VAHYÎ VE “LEYLE-İ REGÂ’İB” ADLI REGÂİBİYYESİ
RECEB VAHYÎ AND HIS REGÂİBİYYE CALLED “LEYLE-İ REGÂ’İB”

Hakan YEKBAŞ*

*Kudsiyân ol giceye rağbet tamâm
İtidiler andan Regâib oldı nâm
Salâhî*

Özet

Türklerin İslam’ı kabulüyle birlikte hayatın her alanına nüfûz eden din, aynı zamanda edebiyatımızın da önemli kaynaklarından biridir. Bu çerçevede divan edebiyatı, özellikle Hz. Muhammed’i konu edinen dinî-edebî türler bakımından zengindir. Başta na’t olmak üzere mevlit, esmâ-yı nebî, sîret, Miraciyye, hilye, hicretü’n-nebi, mucizât, şefâat-nâme, kırk hadis, gazavât-ı Resûlullâh gibi eserler, merkezine Hz. Muhammed’i alan dinî-edebî türlerdir. Bu türler içinde örneğine az rastlanan manzum eserler de bulunmaktadır.

Hz. Muhammed’in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul edilen recep ayının ilk cumasını konu edinen Regâibiyyeler, dinî manzum eserler arasında örneğine az rastlanan türlerdendir. Divan edebiyatında bizim tespitlerimize göre; Salâhî, Abdî, Mehmed Fevzi, Üsküdarlı Sâfî, Receb Vahyî ve Şemsî’ye ait Regâibiyyeler mevcuttur.

Kaynaklarda ara dönem şairi olarak nitelendirilen Receb Vahyî, gerek Rusça ve Fransızcadan yaptığı manzum tercümelerle gerekse divan şiiri geleneğine uygun şiirleriyle dikkat çekmektedir. Şairin; tevhid, münâcât, na’t, mevlit, Miraciye ve Regâibiyye gibi dinî türlerde şiirleri de bulunmaktadır. Özellikle “*Leyle-i Regâib*” başlıklı manzumesi, şekil ve muhteva bakımından benzerlerinden farklı özellikler arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinî manzum eserler, Hz. Muhammed, Regâibiyye, Salâhî, Abdî, Mehmed Fevzî, Üsküdarlı Sâfî, Şemsi, Receb Vahyi, Leyle-i Regâ’ib.

Abstract

The religion which penetrated every field of life is one of the most important sources of our literature after Turkish accepting the Islamic religion. In this frame, especially divan literature is rich of religious view aspect of literary types which are about Prophet Muhammad. First of all is na’t and like mevlit, esmâ-yı nebî, sîret, Miraciyye, hilye, hicretü’n-nebi, mucizât, şefaat-nâme, kırk hadis, gazavât-ı Resulullâh are religious-literary types which focus on the

* Türk Dili Okutmanı, Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili Bölümü, Sivas.

Prophet Muhammad. In these types, there are also found written in verse works rarely seen to its examples.

The Regaibiyyes which precedes the first Friday in the month of recep regarded as the anniversary of the conception of the Prophet Muhammad are rare types seen to its example between the religious written in verse works. In accordance with our determining in divan literature, there are Regâibiyyes belonging to Salâhî, Abdî, Mehmed Fevzî, Üsküdarlı Sâfî, Receb Vahyî, Şemsi.

In sources, Receb Vahyî, who is described as a periodical poet attracts attention to both made written in verse translation from Russian and French and with poems which appropriate to the divan poetries tradition. The author has also religious types of poems such as tevhid, münâcât, na't, mevlid and Regâibiyye. Especially "*Leyle-i Regâib*" which is a poem shows different properties of resembling from the point of shape and content.

Key Words: Religious-poem works, Prophet Muhammad, Regâibiyye, Salâhî, Abdî, Mehmed Fevzî, Üsküdarlı Sâfî, Şemsi, Receb Vahyî, Leyle-i Regâib.

Giriş

Tarihin bilinmeyen dönemlerinden günümüze kadar geçen zaman içinde din, bütün toplumların yaşamında ve kültüründe belirleyici unsur olmuştur. Din, bu bağlamda genelde tüm insanların özelde ise yazar ve şairlerin en önemli ve vazgeçilmez ilham kaynağı olmuştur. Hemen her toplumda görülebilen bu husûsiyet, Müslüman Türk toplumu söz konusu olunca kendisini, daha belirgin ve etkili bir şekilde göstermektedir. Özellikle geleneksel ve klasik Osmanlı toplumun sosyal, kültürel ve edebî yaşamına baktığımızda *Osmanlı-Türk* kimliğini oluşturan en önemli unsurun İslâm olduğunu görmekteyiz.

Bu çerçevede Osmanlı dönemi edebiyatının en belirgin ve umûmî özelliği olarak az veya çok dinî bir karakter taşıdığını, bu yönüyle diğer dünya edebiyatları içinde orijinal ve zengin bir muhteva kazandığını söylemek mümkündür (Çelebioğlu, 1998: 349, 365). Divan edebiyatının muhtevasını oluşturan temel kaynaklara baktığımızda şairlerimizin dinî unsurları büyük ölçüde referans aldığı rahatlıkla görülecektir. Başta Allah, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed olmak üzere tefsir, fıkıh, kelâm, akaid, tasavvuf, tabakât ve menâkıp kitapları gibi birçok dinî unsur (Levend, 1972: 35), divan edebiyatının muhtevasında önemli bir yere sahiptir. Öyleki dinî unsurların klasik edebiyatımızda kullanılması zamanla bir gelenek hâlini almış ve bu geleneğin etkisiyle de dinî unsurlar, muhtevada olduğu kadar şekil bakımından da etkili olmuştur. Bu geleneğin bir tezahürü olarak da dinî olsun olmasın mensur ve manzum eserler, Besmele'den sonra Hamdele ve Salveleyle başlayıp dua ve münâcat ile biten geleneksel bir tertip husûsiyeti kazanmıştır (Çelebioğlu, 1998: 349).

Bu vesileyle Hz. Muhammed, divan edebiyatında meydana getirilen her tür ve biçimdeki eserde doğrudan veya dolaylı olarak konu edilmiştir. Hz. Muhammed'e duyulan samimi sevgi, bağlılık ve şefaatine nail olma düşüncesiyle doğumu, büyümesi, peygamberliği, âl ü ashâbı, mucizeleri, hadîsleri, gazaları ve vefatı divan şairleri tarafından sıkça konu edilmiştir. Bunun sonucunda klasik edebiyatımızda zamanla Hz. Muhammed'in merkezinde olduğu edebî türler meydana gelmiştir. Divan şairleri, başta mevlit olmak üzere; esmâ-yı nebî, sîre, miraciye, gazavât-ı Resûlullâh,

hilye-i nebî, kırk hadis, hicretnâme, mucizatname, şefâatname türünde manzumeler ve eserler yazmak suretiyle Hz. Muhammed'e olan saygılarını ve bağlılıklarını dile getirmeye gayret etmişlerdir. Bu tür eserler, mensur olarak yazıldığı gibi divan edebiyatının genel karakterine uygun olarak çoğunlukla manzum olarak vücuda getirilmiştir.

İşte Hz. Muhammed'i konu olarak ele alan dinî manzum türlerden biri de edebiyatımızda örneklerine az rastlanan Regâibiyyelerdir. Bu vesileyle hicrî takvime göre Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul edilen Recep ayının ilk Cuma gecesini anlatan Regâibiyyelerin, edebiyatımızdaki yeri ve önemi konusunda kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Divan Şiirinde Manzum Regâibiyyeler

"رغب" kökünden gelen Regâ'ib, Arapça bir kelimedir. "re-ga-be" kelime olarak "istemek, dilemek, üstüne düşmek, rağbet etmek, vazgeçmek, geniş olmak, ummak" (Kanar, 2009: 968) gibi anlamlara gelmektedir. Regâib kelimesi, *regîb* kelimesinin müennesi olan *regîbenin* çoğuludur. "Regîbe" kelimesi ise "rağbet edilen, bol başış" (Kanar, 2009: 970) ve "ağır pahalı nefis mergûb nesne ve atâ-i kesîr" (Ahterî, 1310: 352) anlamlarına gelmektedir. Bu kelimenin çoğulu olan Regâib ise "arzu olunan şeyler, hediyeler, büyük ihsanlar" (Mehmed Bahaeddin, 1997: 355) manasında kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de "re-ga-be" kökünden türemiş olan çeşitli kelimeler, sekiz ayette geçmektedir. Bu kelimeler Kur'an'da; "Bakara, 2/130; Nisâ, 4/127; Tevbe, 9/59, 120; Meryem, 19/46; Enbiyâ, 21/90; Kalem, 68/32; İnşirah, 94/8" ayetlerinde "rağbet etmek, arzulamak, istemek" (Kur'an-ı Kerim Meâli, 2009) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Regâib, kelime olarak Kur'an'da geçmemektedir.

Terim olarak ise Regâib, "Hicrî takvime göre yedinci ay olan recebin kutsal olarak kabul edilen ilk cuma gecesidir." Bu gecede Allah'ın rahmet, başış ve yardım dağıttığına inanılmaktadır.

Regâib gecesinin bir diğer önemi ise Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber rebîü'l-evvel ayının on ikinci gecesinde dünyayı şerefleştirmiştir. Bu vesileyle İslâm âleminde Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ve bağlılığın sonucunda "Leyletü'l-Mevlid" veya "Mevlidü'n-Nebi" diye anılan kandil geceleri kutlanmaya başlamıştır. Fatimîler döneminden başlayarak resmî mahiyet kazanan mevlit merasimleri, bugünkü şekliyle ilk defa Erbil Atabeyi Muzaferrüddin Gökböri (1190-1233) tarafından tertip olunmuştur (Çetin, 1987: 74-75). Bu merasimler zamanla gelenek hâline gelmiş, diğer kandil geceleri ve Aşure gününde de çeşitli merasimler yapılmaya başlanmıştır. İşe Regâib gecesine de, Müslümanlar tarafından Hz. Muhammed'i anma ve günahlarının bağışlanması vesilesiyle kutlanmaya başlanmıştır.

Regâib gecesinin bu özelliğinden bazı lügatler şöyle bahsetmektedir:

"Leyle-i Regâib, Fahr-i Kâ'inât Efendimiz Hazretlerinin rahm-i mâdere düşdükleri leyle-i mübârekeye müsadif gece ki, Receb'in ilk Cum'a gecesidir." (Sâmî, 1317, I/667). "Leyle-i Regâib, Hâtemü'l-enbiyâ Efendimize vâlide-i mükerremeleri Hazret-i Âmine'nin hâmil kaldıkları şeb-i mukaddes ki Receb-i şerîfin ilk Cum'a gecesidir." (Naci, 1995: 440). "Leyle-i Regâib, Fahr-i Kâ'inât Efendimizin rahm-i mâdere düşdükleri gece ki Receb'in ilk Cum'a gecesine tesadüf eder." (Mehmed Bahaeddin, 1997: 355). "Leyle-i regâib: Resûl-i Ekrem'in ana rahmine düştüğü gece." (Ahmet Vefik Paşa, 2000: 790)

Regâib gecesinde olduğu İslâm âleminde genel kabul gören bu olay, bazı kaynaklarda doğrulanmamaktadır. Nitekim Mehmed Zihnî Efendi; *"Bu gecenin leyle-i Regâib olması hakkında efvâh-ı Ŗavâmda dâir ve sâir olan söz ki, Seyyidü'l-kâinât 'aleyhi ezkâ's-salâvât Efendimiz Hazretlerinin, sulb-ı pederden rahm-i pâk-i mâdere nüzûl buyurmuş olmalarıdır ki aklen ve naklen bî-asıldır."* (1393: I/390). Aynı şekilde Kâmil Miras da; Hz. Muhammed'in bu gece ana rahmine düşdüğüne dair ne sahih bir hadis ne de seleften nakledilmiş bir haber olmadığını, buna karşın Allah'ın bu gece yapılan dua ve ibadetleri kabul ettiğini belirtmektedir (1949:241).

Regâib gecesinin niteliğı ve muhtevası hakkında farklı görüşler bulunsa da řu bir gerçektir ki; İslâm âleminin çoğunluğu bu geceyi Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul etmektedir. 480/1087-1088'li yıllardan itibaren kandil olarak kutlanmaya başlanan Regâib gecesinde önceleri diğer mübarek gün ve gecelerde olduğu gibi mevlitler okutulmuştur (Özcan, 2004: 484). Elimizdeki bilgilere göre 18. asra kadar devam edenen bu gelenek, zamanla yerini özellikle tasavvuf ehli tarafından yazılan Regâibiyyelere bırakmıştır. Bu çerçevede Regâibiyye ıstılâhî anlamıyla; Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü gece olarak kabul edilen receb ayının ilk cuma gecesinden bahseden ve bu gecenin faziletini anlatan manzum eserlere denilmektedir.

Divan şiirindeki Regâibiyyelerden bahsetmeden önce kısaca bazı mevlitlerde receb ayının ilk cuması ile ilgili olarak geçen beyitlere değinmek istiyoruz. Çünkü mevlitlerin birçoğunda, Hz. Peygamber doğmadan önceki bazı olaylardan da bahsedilmektedir. Anlatılan bu hadiselerden biri de Hz. Peygamber'in annesi Âmine ve babası Abdullah'ın evlenmesi ile annesinin Hz. Muhammed'e hamile kalmasıdır.

Aslında mevlitlerin içindeki bu bölümler bir bakıma Regâibiyye sayılmaktadır. Nasilki mevlitlerin birçoğunun içinde Miraciyyeler yer alıyorsa Regâibiyyeleri de bu şekilde değerlendirmek gerekir. Yalnız şunu da belirtmeliyiz ki mevlitlerin içindeki Miraciye bölümleri genelde ayrı bir başlık hâlinde nazmedilmektedir. Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü geceden bahseden beyitler ise ayrı bir bölüm veya başlık altında yer almamaktadır. Fakat bu özellik şekille ilgili bir farktır. Sonuçta mevlitlerin içinde tıpkı Miraciyyeler gibi muhteva olarak Regâibiyyeler de bulunmaktadır. Bu yüzden bazı mevlitlerden konuyla ilgili birkaç örnek vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

16. asır şairlerinden Derviş, mevlidinde bu geleneğe uygun bir şekilde Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü receb ayının ilk cumasından bahsetmektedir:

Mustafânun mevlidin yâd idelüm
Gönlümüz tahtını âbâd idelüm
Çünkü düşdi rahme ol hayrü'l-enâm
Ol giceden bâtıl oldu her sanem
Düşdüğı yıl rahme ol hayrü'l-beşer
Anda ol yıl hayra döndi nice şer
Nice düşdi rahme anı diyelüm
Siz erenlere beyân eyleyelüm
Atası ol serverün bir düř görür
Çıkdı bir nûr kendüden 'arşa irür
Anı ta'bîr eyledi 'âlimleri
Bir yere cem' oldılar ne kim varı

Didi ‘Abdullâha bunlar ey safâ
Geliser senden Muhammed Mustafâ

Bunlar ol dem şâd u hurrem oldılar
Toğısar andan Muhammed bildiler

Âmineyle ol gice cem’ oldılar
Ay ile gün bir araya geldiler

Şâd u hurrem yatdı bunlar ey hoca
Mustafâ da rahme düşdi ol gice

Hem receb ayı vü cum’a gicesi
Rahme düşdi ol dü-‘âlem hâcesi (186-196. beyitler) (Doğan, 2007: 51, 52)

Yine 16. asır (?) şairlerinden Nasîbî, mevlidinin “*Seyr-i Nûr-ı Muhammed*” başlıkla bölümünde Hz. Muhammed’in babası Abdullah ile anneleri Âmine’nin evlenmesi, Nûr-ı Muhammed’in Âmine’ye geçmesi ve bu olayın ardından gerçekleşen bazı mucizelerden bahseder. Bu bölüm Regâibiyyelerin ana temasını oluşturan bir muhteva içermektedir:

Ol Kureyş içinde oldı key ulu
Oldı ol anlara halkdan sevgülü

Büiyicek virdi kızın Vehb ana
Didi kim nem var-ısa virdüm sana

Âmine dirler-idi ana be-nâm
Hüsnine olmuş ıdı begler gulâm (185-187. beyitler) (Köksal, 2010: 437)

...

Cum’a gicesi receb ayıydı hem
Kim irişdi evine ol muhterem

Ol gicede nûr-ı pâk-i şehriyâr
Âmine rahmine düşdi şemsvâr

Ol gice kim yüklü oldı Âmine
Bir ferîşteh indı Mekke tamına (196-199. beyitler) (Köksal, 2010: 438)

...

Maşrık-ı gaydan toğısar âfitâb
Kalmayup mahv olısardur mâhitâb

Küfr ü zulmet kalmayısar gidiser
Şer’ nûrı ‘âlemi gark idiser

Sad hezârân âferîn hüsnine kim
‘Âlem içre mislidür anun ‘adîm

Bu gice düşdi anası rahmine
İrdi ol ün cümle halkun sem’ine (202-205. beyitler) (Köksal, 2010: 439)

19. asır mevlit müelliflerinden Nâimî de “*Vilâdet-i Bâ’is-i Fevz ü Sa’âdet-i Fahr-i ‘Âlem* (S.’A.V.)” başlıklı bölümde Hz. Peygamber’in anneleri Âmine’nin hamile kalmasından doğuma kadar geçen süredeki olayları anlatmaktadır:

Âmine Hatun ki Vehb’ün duhteri
Nûr-ı ‘Abdullâh’a oldı müşterî

Emr-i Hak’la kıldılar ol dem nikâh
Oldılar iki taraftan inşirâh

Bir gice nakl itdi nûr-ı Mustâfâ
Mâderinün kalbine virdi ziyâ
Gelmeden bu ‘âleme Hayru’l-beşer
Rahm-i mâderden henûz ‘âlî-makar
Zâhir oldı nice dürlü mu’cizât
Dost u düşmen gördiler hep kâ’inât
Çünki oldı vakt ü sâ’ati tamâm
Kim gele bu ‘âleme hayru’l-enâm

*Ol rebî’u’l-evvel ayı bî-gümân
On ikinci gicesiydi ol zamân*

*Hem dü şenbe gicesiydi bî-hilâf
Böyledür kavı-i sahîh yok ihtilâf*

(88-95. beyitler)

(Köksal, 2010: 684)

...

Başka bir mevlit şairi olan Zeynî ise Regâib gecesini şu şekilde anlatmaktadır:

Âmine geldi Medîne’den o dem
Der-‘akab yapıldı sûr-ı muhterem

*Bir receb ilk cum’ası leyli hemân
Girdi ‘Abdullâh zifâfa şâdumân*

‘Âleme kıldı tecellîler Hudâ
Oldı bu şeb dürlü hâlet rû-nümâ

(73-75. beyitler)

(Köksal, 2010: 801)

Son olarak Ziyâ adında bir şairin mevlidinden örnek vermek istiyoruz. Müellif, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi Hz. Muhammed’in receb ayında anne rahmine düştüğünü ifade etmektedir:

İrdi rüşde çünki ol sâhib-sirâc
Âmine Hatun[la] kıldı izdivâc

*İbtidâ cum’a gicesi recebin
Rahme düşdi emri ile Çalab’ın*

Âmine alınna nakl itdi bu nûr
Rûyı pâk oldı [ki] san bedr-i budûr

(64-66. beyitler)

(Köksal, 2010: 862)

Konuyla ilgili başka mevlit metinlerinde de birçok bölüm ve beytin bulunduğunu belirtmek istiyoruz. Mevlitlerdeki Regâib gecesinden bahseden bu bölümlerden farklı olarak divan şiirinde müstakil Regâibiyeler de yazılmıştır. Bu eserlerin genel özelliği, Hz. Peygamber’in ana rahmine düştüğüne inanılan Regâib gecesini anlatma amacıyla yazılmış manzumeler olmasıdır. Edebiyatımızda örneklerine az rastlanan bu tür manzumeler, özellikle 18. asırdan sonra karşımıza çıkmaktadır. Tespitlerimize göre daha erken dönemlerde yazılmış bir Regâibiyeye örneğine rastlayamadık. Daha önce de belirttiğimiz gibi zaten uzunca bir süre Regâib Kandilleri’nde genellikle mevlit tarzında manzumeler okunmaktadır. Tâ ki Mevlevî şeyhlerinden Alâeddin Efendi, Nâyî Osman Dede ve Mustafa Haşim Baba’nın bulunduğu bir mecliste Salâhî’den bir Regâibiyeye yazması istenilene kadar, bu türde bir eserin örneğinin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Akkuş, 1992: 132). Zaten Regâibiyeyi yazan Salâhî de eserinde:

Hikmet ile bu leâlî-i ı’zâm
Bulmamış bu ane dek silk-i nizâm

(Akkuş, 1992: 138)

demek suretiyle kendisinden önce böyle bir eserin yazılmadığını da belirtmektedir. Salâhî¹ ile başlayan Regâibiyye yazma geleneğine daha sonraki asırlarda Ârif Süleyman, Üsküdarlı Sâfi, Mehmed Fevzî,² Receb Vahyî ve Şemseddin Canpek gibi şairler de katılmıştır.

Divan şiirindeki manzum Regâibiyyelerle ilgili bilinen ilk müstakil eserin Salâhî'ye³ (1117/1705-1197/1782) ait olduğunu belirtmiştik. Eserin Arapça ve Farsça tercümeleri de yazılmıştır (Akkuş, 1992: 134). Salâhî'nin Regâibiyyesinin Süleymaniye Kütüphanesinde kayıtlı bir nüshasının⁴ "*Hâzâ Kitâb-ı Regâ'ibiyye Tercüme-i Hazret-i Şeyh 'Abdî Efendi li-medh-i Resûl-i 'Aleyhi's-selâm*" şeklindeki başlığı bize Regâibiyyenin Farsça veya Arapçasının da mevcut olduğunu göstermektedir. Salâhî'nin Regâibiyyesinin elimizdeki en eski nüshası İstanbul Millet Kütüphanesinde 1395 numarada kayıtlı olan nüshadır. Nüshanın istinsah tarihi 1169/1755, müstensihisi ise Derviş İbrahim b. Halil'dir. Müstensihisi Halil bin Süleyman olan Süleymaniye Kütüphanesindeki bir diğer nüshanın istinsah tarihi ise 1182/1768'dir. Regâibiyyenin bir diğer nüshası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Muzaffer Ocak Bölümü No: II/7'de kayıtlı bulunmaktadır. Bu nüsha, Seyyid Hafız Mehmed tarafından 1276/1859'da istinsah edilmiştir. Nüshaların istinsah tarihi ve Salâhî'nin yaşadığı dönem düşünüldüğünde edebiyatımızdaki bilinen ilk Regâibiyyenin 18. asrın ilk yarısında muhtemelen 1730-1755 yılları arasında yazıldığını söyleyebiliriz.

Salâhî'nin Regâibiyyesi, *Tevhîd*, *Mukaddime (sebeb-i te'lif)*, *Âgâz-ı Kelâm*, *Bahr-ı Sâni*, *Bahr-ı Sâlis (Mi'râciyye)*, *Avdet-i Mi'râc*, *Na't-ı Şerif*, *Münâcât*, *Hâtîme ve Tesmiye* başlıklı dokuz bölümden oluşmaktadır. Regâibiyye, mesnevi nazım şekli ve aruzun *Me fâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün* vezniyle yazılmıştır. Eserin, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesindeki başka bir nüshasının der-kenarında bulunan makam isimleri, Regâibiyyenin bestelenmiş olduğunu da göstermektedir. Yeni tespit ettiğimiz Milli Kütüphane A. 1907/1'de kayıtlı bir nüshayı da hesaba kattığımızda Regâibiyyenin 214 beyitten ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyatımızdaki ikinci Regâibiyye ise Ârif Süleyman Bey'e⁵ (ö. 1769) aittir. Farsça yazılan manzum Regâibiyye, 15 başlık ve 129 beyitten oluşmaktadır. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Damat İbrahim Paşa Bölümü 411 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Mesnevî nazım şekliyle yazılan Regâibiyye, aruzun *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* vezniyle nazmedilmiştir (Yekbaş, 2010: 74-76).

Divan şiirindeki bir diğer manzum Regâibiyye ise Üsküdarlı Sâfi'nin (ö. 1901) *Dîvânçe*'sinde yer almaktadır. "*Leyle-i Regâ'ib*" başlıklı manzume, altışar mısralık dört bendden oluşan müseddes nazım şekliyle yazılmıştır. Aruzun *Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün* yazılan manzume, bir divançe içinde yer alması bakımından yukarıdaki iki Regâibiyyeden ayrılmaktadır (Yekbaş, 2010: 76-77).

¹ Salâhî'nin Regâibiyyesi hakkında geniş bilgi için bk: Mehmet Akkuş, (1992). "Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXII, s. 129-153.

² Salâhî, Ârif Süleyman, Üsküdarlı Sâfi ve Mehmed Fevzî'nin yazmış oldukları Regâibiyyelerle ilgili daha önce bir çalışmamızda ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir. Bu yüzden adı geçen müelliflerin Regâibiyyeleri ile ilgili bilgi verirken ayrıntılara girilmeyecektir. Bahsi geçen Regâibiyyelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Hakan Yekbaş (2010). *Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzî Efendi'nin Regâibiyyesi*, *TAED*, Sayı: 42, s. 69-95.

³ Salâhî'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk.: Mehmet Akkuş (1998). *Abdullah Selâhaddin-i Uşşâki (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: MEB Yay.

⁴ Bu nüsha Mehmet Akkuş'un çalışmasında bulunmamaktadır. 11 varak olan bu eser Salâhî'ye aittir. (Salâhî, *Hezâ Kitâb-ı Regâibiyye Tercüme-i Hazret-i Şeyh 'Abdî Efendi li-medh-i Resûl-i 'Aleyhi's-selâm*, Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi, 0304/1.)

⁵ Ârif Süleyman Bey'in hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk.: Mustafa Tankuş (2002), *Ârif Süleyman Divanı (Hayatı, Eserleri ve Divanı)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

19. asrın önemli ulemasından olan Edirneli Mehmed Fevzî Efendi'nin⁶ (ö. 1900) te'lif etmiş olduğu Regâibiyye ise 1316/1898'de yazılmıştır. Din, edebiyat, belâgat ve siyasetle ilgili Arapça, Farsça ve Türkçe birçok eseri bulunan Mehmed Fevzî Efendi, benzerlerinden farklı bazı özelliklere sahip bir Regâibiyye yazmıştır. Her şeyden önce Fevzî Efendi'nin eseri, müstakil olarak basılmıştır. Ayrıca eser, mensur bir dibaceye sahiptir. Müellifin *Enverü'l-Kevâkib fî Leyleti'r-Regâ'ib* başlıklı manzumesi, üslup bakımından bazı farklılıklar arz etmektedir. Regâibiyyedeki didaktik üslup, hemen dikkat çekmektedir. Beş fasıl hâlinde tertip edilmiş manzume 112 beyittir ve aruzun *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâilün* vezniyle yazılmıştır (Yekbaş, 2010: 77-83).

1886-1965 yılları arasında yaşamış olan Nakşibendî şeyhlerinden Muhammed Şemseddin Canpek veya daha yaygın adıyla Muhammed Şemseddin-i Bursavî'nin *Dvân-ı Hadîkatü'l-Ma'ânî* ismiyle basılan manzum eserleri arasında iki adet Regâibiyye bulunmaktadır. Regâibiyyelerden biri murabba, diğeri ise gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Müellifin *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün* vezniyle sekiz bent olarak yazdığı murabbası, *Leyle-i Regâ'ib* başlığını taşımaktadır. Tasavvufî bir içeriğe de sahip olan Regâibiyyenin iki bendini, örnek teşkil etmesi bakımından aşağıda veriyoruz:

Leyle-i Regâ'ib

(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün)

...

Ahter-i âlem gibi yandıktan misbâh-ı Regâ'ib
Hâk-i fetrette ziyâ verdi o hâl-i pür-merâtib
Necm-i Ahmed kim tulû etti açıldı cümle gâib
Başka âlem başka anda bu dem bir tâife ol sen

...

Her ne kim nazm eyledim cânâ habîbe oldu a'lâ
Çün Regâ'ib'le edip feth-i mübîni dilde Mevlâ
Olmadı bir şeb ki vâki şehriyâr-ı ayn-ı Leylâ
Şemsiyâ her an muhibb-i hânedân-ı Mustafâ ol sen⁷

(Bilgin, 1990; 18-19)

Şemseddin Canpek'in gazel nazım şekliyle yazılmış diğer Regâibiyyesi ise 13 beyitten müteşekkildir. *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* vezniyle yazılan bu Regâibiyyenin tahkiyevî bir tarza yazıldığını söyleyebiliriz:

Leyle-i Regâ'ib

(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)

Mebde-i âyât-ı Rahmân hükmün izhâr eyledi
Vaz'-ı âlem nüh felekten kastın iş'âr eyledi

Makdem-i rahminde inşâ oldu tâk ile kalem
Hikmet-i aşkın husûlün gösterip var eyledi

Her sadâ-yı şevk-bülendi yırttı leylin perdesin
Kalb-i uşşâka o tekbîr rağbet ihbâr eyledi

Öyle rağbet ki denilmiştir "Regâ'ib" cem'ile
Ol sebebden kalb-i mü'min seyr-i edvâr eyledi

⁶ Mehmed Fevzî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk.: Mustafa Uzun (1996). *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzî Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul: Marifet Yay.; Ömer Yılmaz (2008). *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi*, Ankara: İlahiyât Yay.; Neriman Baybara (2007). *Kureyşî-zâde Mehmed Fevzî Efendi, Hayatı ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁷ Son mısradaki vezin bozuk.

Hâzin-i dür kim sadef şehvârdır hâmil olup
Fehm olundu âşikâra rahmet îsâr eyledi

Rûhu güلزâr-ı nübüvvet mahzenin teşrîf edip
Vermeye ol lü'lü'ü bu arzı pâzâr eyledi

Söndürüp nûr-ı ezel her yerde düşmân çerâğın
Sarsar-ı kahrında seyf-i dâğ-ı küffâr eyledi

Derde düştü meskeninde fitne-i eşrâr o gün
Muktezâ-i kahr olan â'mâlini târ eyledi

Zevk için kalbler gülistânın münevver kılmağa
Yandı her iklimde kandîl nûru pür-nâr eyledi

Bunca kandîl kim fûrûzân eyledi mü'minlere
Hem zafer na'tın o demde sem'a güftâr eyledi

Kismetin idrâk eder ancak onun âşıkları
Çeşm-i heft-kışvere evvel feth-i esrâr eyledi

Açtı bir dârü's-şifâ âşık alır ondan gıdâ
Ni'met-i meşmûl-ı âlem ba'zı ebrâr eyledi

Matbah-ı bezminde sâil ol da dur sen Şemsiyâ
Ahmed-i Muhtâr'ı anda Rabbi serdâr eyledi

(Bilgin, 1990: 146-147)

Bütün bu Regâibiyyeler dışında bir manzume daha mevcuttur. Farklı kişiliği ve eserleriyle dikkatimizi celbeden Receb Vahyî'ye ait olan bu Regâibiyye metni, ilk defa yayımlanacak olması bakımından önemlidir. Müellifin Regâibiyyesi hakkında bilgi vermeden önce edebî kişiliği ve şiirleri hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Receb Vahyî Kimdir?

Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle bir ara nesil şairi olan (1987: 25) Receb Vahyî, gerek hayatıyla gerekse eserleriyle yaşadığı dönemin özelliklerini yansıtan bir şahsiyettir. 1284/1867 yılında Kandiye (Girit)'de doğan Vahyî, (İnal, 1988: IV/1944) Eskici Hacı Ali Ağa'nın oğludur (Tuman, 2001: I/1161). Şairin, özellikle çocukluk hayatı hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip değiliz.

Receb Vahyî; Üsküdar'daki Atlamataşı Mülkî Rüşdî Mektebini bitirdikten sonra (İnal: 1988: IV/1944) 1882 yılında Bursa Askerî İdadîsi'ni kazanmıştır. Öğrencilik yıllarında şiir ve edebiyata ilgi duymaya başlayan Vahyî, daha sonra Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'a seçilmiştir (Kariper, 1997: 1). Bu yıllarda Tevfik Fikret ile şairane mektuplaşmalarda bulunan Receb Vahyî, özellikle 1889-1890 yılları arasında Bursa'da neşrolunan Nilüfer mecmuasındaki Rusça ve Fransızcadan tercüme ettiği şiirleriyle tanınmıştır (Kaplan: 1987: 25). 1889 yılında teğmen, 1891'de yüzbaşılığa terfi ettikten sonra sağlık sorunları sebebiyle bir süre ordudan ayrılan Vahyî, sağlığına tekrar kavuşunca Girit'e memur olarak tayin edilmiştir. Girit'in tahliyesiyle birlikte Selanik ve Serez'de görev yapmıştır. 1914'te emekli olmuştur (İnal: 1988: IV/1944; TDEA, 2007: 8/491). 1341/1922 yılında Üsküdar'daki evinde vefat ederek Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir (Tuman, 2001: I/1161).

İbnülemin, Vahyî'nin iki eserinin basıldığını ifade etmektedir. Bunlardan biri *Minhâcü'l-Mî'râc*, diğeri ise Vahyî'nin Ziya Paşa'ya nazire olarak yazdığı terkîb-i bend ve terci-i bentlerdir. Bu iki manzume, Nilüfer'de yayımlandıktan sonra kitap şeklinde basılmıştır (İnal, 1988: IV/1944). Aynı bilgiye, Veli Recai Velibeyoğlu'nun "*Şiir Kitapları Antoloji*" adlı eserinde de rastlamaktayız (1975: II/1117).

Receb Vahyî'nin "*Eş'âr-ı Vahyî, Defter-i Eş'âr, Müntehâbât-ı Vahyî, Manzumât-ı Vahyî, Mir'at-ı Hissiyât, İhtisâsât, İlhamât-ı Vicdan, Hissiyât-ı Vicdan, Füyûzât-ı İlâhiye, Muktebesât, Muktetafât, Rusya-Japonya Muharebesi, Defter-i Tesvidât, Defter-i Tefârik, Öteberi*" isimli eserleri ise basılmamıştır (İnal, 1988: IV/1944-1945).

Kısaca verdiğimiz hayat hikâyesinden de anlaşılacağı üzere Receb Vahyî; devlet görevini hakkıyla yerine getirmiş, ticaretle meşgul olmamış, siyasetle de hiç ilgilenmemiştir (Kariper, 1997: 6). Girit'te görev yaptığı sırada birçok kez eşkıya takip ettiğini ama hiçbir çarpışmaya katılmadığını söyleyen Vahyî, bu yüzden kendini "*erkân-ı harb*" olmaktan ziyade "*erkân-ı sulh*" olarak nitelendirir (İnal, 1988: IV/1945).

Receb Vahyî'nin sanatının ve şiirinin⁸ temelinde özellikle Meşrutiyet yıllarında edebiyat alanında önemli bir yeri olan mecmuaların etkinliği göze çarpmaktadır. Özellikle Bursa'da yayımlanan Nilüfer mecmuası, gerek Batı edebiyatından yaptığı manzum tercüme gerekse divan şiiri tesirinde yazılmış manzumeleri yönünden önemlidir. Kendisinin merak duyduğu asıl konunun İslâm felsefesi olduğunu belirten Vahyî, Allah'ın lutfuna güvenerek fennî bir tefsîr yazdığını haber verirken amacını da şu şekilde ifade eder: "*Sunûf-ı âliyyeye ve müntehî sınıf talebeye itikadât-ı İslâmiyyemiz hakkında ders vermek ve onları mutekid ve mütedeyyin bir hâlde yetiştirmek öteden beri ehass-ı maksadım ise de kuvve-i samianın fıkdanı, beni bu emel-i mukaddesin düçâr-ı hurmân ve hüsrânı edip bırakıyor*" (İnal, 1988: IV/1946). Vahyî'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere işitme melekesini kaybetmesi, kendisini amacından uzaklaştırmıştır. Şair, 1319/1903 yılında Serez'de eşkıya kovalarken donma tehlikesi geçirmiş ve ardından da işitme melekesini yitirmiştir (İnal: 1988: IV/ 1945).

Başından geçen bütün bu menfî olaylara rağmen Receb Vahyî, şiir ve edebiyatla olan bağına asla koparmamıştır. Yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi şiirle ilgilenmeye başladığı yıllarda Tevfik Fikret'le özellikle edebiyat ve şiir üzerine mektuplaşmaları, bu iki şairin de genç yaşlarda sanatla ilgilendiklerini göstermektedir (Kariper, 1997:8). Mehmet Kaplan, Fikret'ten daha yaşlı ve Batı edebiyatına ondan daha geniş vukûfu olan Vahyî'nin Fikret üzerinde tesirli olduğunu ifade etmektedir (1987:25).

Receb Vahyî'nin Nilüfer mecmuasındaki şiir ve tercüme, onun sanatının en önemli dönemini oluşturmaktadır. Bir anlamda Receb Vahyî'nin şiire olan kabiliyetin keşfeden Nilüfer mecmuası (Çılgın, 2006: 50), Meşrutiyet Döneminin yayın hayatında önemli bir yere sahiptir. 1304-1309 (1886-1891) yılları arasında yayımlanan mecmuanın yazı kadrosu içinde dönemin önemli isimleri de bulunmaktadır. Derginin yazı kadrosu içinde; Hersekli Arif Hikmet Bey, Ağlarcazâde Hakkı Efendi, Mahmud Celâleddin Paşa, Ferâizcizâde Mehmed Şakir gibi isimlerin bulunması, mecmuanın önemini ve değerini daha da artırmaktadır. Şairin mecmuadaki ilk şiiri, 10 Ocak 1887 (15 Rebiülâhir 1304) tarihli dördüncü sayıda yayımlanır. Bu şiir bir gazeldir:

(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

Çeşm-i hikmetbînin aç bak kudret-i Sübhânı gör
Baktığın her şeyde gafil san'at-ı Yezdânı gör

Cüst ü cûyun nâ-müfid ey tâlib-i dîdâr-ı dost
Tâlih ü matlûb sensin sendeki mihmânı gör

Bin bedâyî bin sanayî bin havârik mazharı

⁸ Receb Vahyî'nin mensur yazıları da bulunmaktadır. Fakat Receb Vahyî'nin şiirle münasebeti nesre göre daha fazladır. Bu yüzden yazımızda Vahyî'nin şair kimliği üzerinde duracağımızı belirtmek istiyoruz. Receb Vahyî'nin nesirleri ile bilgi için bk: Cafer Gariper (1997). Ara Nesil Şairi Receb Vahyî, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 342-345.

Nesne-i kibri degil mi sûret-i insânî gör
Nûr-ı Hak âyine-i eşyâya kılmış in'ikas
Âşikâr eder dem-â-dem veche-i cânânî gör
Vech-i dilberden temâşâ kıl (ol) cemâl-i Hazreti⁹
Zerre-i nâçizden geç mihr-i nûr-efşânî gör
Eyliyor her zerre isbât-ı vücûd-ı Kibriyâ
Hikmet-i icâdı fikr et hey'et-i ekvânî gör
Min ...¹⁰ sırrına Vahyî evelden âşinâ
Hak bilir her şeyi vicdânındaki irfânî gör

(Nilüfer, Cilt: 1, Sayı: 4, s. 2)

Nilüfer mecmuasında yayımlanan ilk gazelinden de anlaşılacağı üzere Receb Vahyî'nin ilk şiirleri, kişiliğinin bir yansıması olsa gerek hikemî ve tasavvufî izler taşımaktadır.

Vahyî'nin Nilüfer mecmuasının ilerleyen sayılarında da birçok şiiri yayımlanır. Bunlar arasında “*Bir Şairin Hasbihâl-i Yetimânesi* (Cilt: 1, Sayı: 9, s. 3-4), *Çiftci Şarkısı* (Cilt: 3, Sayı: 28, s. 250-251), *Bir Nağme-i Hazîn* (Cilt: 3, Sayı: 28, s. 251-252), *Nevha-i Vicdan* (Cilt: 3, Sayı: 31 s. 295-296), *Bir Yâd-ı Hazînâne* (Cilt: 4, Sayı: 37, s. 394-395), *Bir Şâirin Lisân-ı Hâli* (Cilt: 4, Sayı: 39, s. 425-426), *Tahmis-i Gazel-i Aşkî* (Cilt: 4, Sayı: 40, s. 443), *Tahmis-i Gazel-i Nâci* (Cilt: 4, Sayı: 42, s. 475-476), *Manzûme-i Mahabbet* (Cilt: 5, Sayı: 57, s. 714)” başlıklı şiirleri dikkat çekmektedir. Bu şiirlerin yanı sıra terkîb-i bend, tercî-i bend, gazel ve kıta gibi divan şiiri nazım şekilleriyle yazılmış manzumeler de bulunmaktadır.

Vahyî'nin Nilüfer mecmuasındaki manzumelerinin en önemli özelliklerinden biri, Ziya Paşa'nın *Tercî-i Bend'*ine yazmış olduğu nazirelerdir. Bunlardan ilki “*Merhûm Ziyâ Paşa'ya Bir Nazîre*” başlığını taşır (Nilüfer, Cilt: 3, Sayı: 3, s. 328-329).

Ziya Paşa'nın:

Bu kârgâh-ı sun' aceb dershânedir
Her nakş bir kitâb-ı ledünden nişânedür

beytiyle başlayan ve:

Subhâne men tahayyare fî sun'ihî'l-ukûl
Subhâne men bikudretihi yâ'cüzü'l-fuhûl (Göçgün, 2001: 151)

vasıta beytiyle biten *Tercî-i Bend'*ine terkîb-i bend nazım şekliyle nazire olarak yazdığı manzumesi de ilginç özellikler arz etmektedir. Ziya Paşa'nın kâinata ve hayata dair akla dayalı sorularına cevap bulamaması sonucunda bir anlamda şüpheyeye düştüğünü gösteren (Kaplan, 1978: I/56-67) *Tercî-i Bend'*ine karşılık, Receb Vahyî'nin naziresinde; şüphenin yerine Allah'ın kudretine duyulan hayranlık ve bunun sonucunda tereddütsüz bir iman ifade edilmektedir.:

İdrâk-i nefse eylemeyen bezl-i iktidâr
Kâbil midir ki anlayabilsin Hudâ nedir
Yâ Rab nedir bu câzibe kim cevvi kaplamış
Hep incizâb ehl-i zemîn-i âsumânedir

⁹ 5a'da hece fazlalığından dolayı vezin bozuktur. Parantez içine aldığımız “ol” kelimesinin kaldırılmasıyla vezin düzeliyor.

¹⁰ Muhtemelen ayet yazılı olan bu bölümde metin silik olduğundan dolayı okunamadı.

Hayret hezâr hayret İlâhî nedir bu hâl
Hayrân-ı Sun'un olmadadır akl bâ-kemâl (Nilüfer, Cilt: IV, Sayı: 39, s. 423)

Receb Vahyî'nin Nilüfer'deki şiirlerinin en dikkat çekici yanlarından biri de Fransızca ve Rusçadan yapılan manzum tercümelerdir. Kariper, Vahyî'nin edebiyatımızda Rusçadan doğrudan doğruya manzum tercüme yapan ilk şair olduğunu belirtmektedir (1997: 16-302). Receb Vahyî'nin Rusçadan Türkçeye tercüme ettiği 13 kadar şiiri bulunmaktadır. XX. asrın başlarına kadar Rusçadan Türkçeye tercüme edilen 27 manzume içinde on 13'ünün Receb Vahyî'ye ait olduğu düşünüldüğünde şairimizin önemi daha da artmaktadır. Hatta şairin bu manzum tercümelerini içeren ve müellif nüshası olduğu anlaşılan İstanbul Üniversitesi TY. 5668 numarada kayıtlı bir defter de bulunmaktadır (Kariper, 1997: 302). Şairin bu yönü bize Batı edebiyatına olan vukûfiyetini göstermesi bakımından da önemlidir.

Şairin, Nilüfer mecmuasında yayımlanan ilk Rusça şiir tercümesi “Çiftçi Şarkısı” adını taşımaktadır. Köy hayatını ve çalışmanın önemini anlatan şiir, pastoral özellikler taşımaktadır. Manzum tercüme, beş bentten müteşekkildir. Receb Vahyî'nin tercüme üslubunu göstermesi bakımından tercümenin ilk bendini örnek olarak aşağıda veriyoruz:

Haydi sürüklen bakalım beygirim
Tarlama sa'y edelim sürmege
Nemli türâb ile agarsın sapan
Pardadı bak gölde letâfetli fecr
Bak şu büyük meşcereden nâgehân
Doğdu güneş oldu münevver cihân
Şimdi aman tarlana hoş bir mekân
Cehd iledir zevk ü sefa her zamân
Haydi sürüklen bakalım beygirim (Nilüfer, Cilt: 3, Sayı: 28, s. 250)

Receb Vahyî'nin Rusçadan yaptığı manzum tercümelerin muhtevasını; çalışkanlık, gurur ve kibirin yanlışlığı gibi ahlakî konular oluşturmaktadır. Dikkat edilirse tercümelerde seçilen şiirlerdeki muhtevanın genel özelliği, ahlakî ve didaktik konuları içermesidir. Şairin Rusçadan yaptığı manzum tercümelerin listesi ise şu şekildedir:

Kuşçağız, *Nilüfer*, Cilt: III, Nu: 29, Recebü'l-ferd 1306, s. 266.

Kazlar, *Nilüfer*, Cilt: IV, Nu: 49, Recebiü'l-âhir 1308, s. 620.

Rusya Çarı Birinci Petro ile Bir Köylü, *Nilüfer*, Cilt: IV, Nu: 48, Safer 1308, s. 569-570.

Kara Karga ile Tilki, *Rusçadan Manzum Tercümeler, Defter*, 1891, v. 15.

Eşek ve Bülbül, *Rusçadan Manzum Tercümeler, Defter*, 1891, v. 17.

Karınca, *Rusçadan Manzum Tercümeler, Defter*, 1891, v. 19.

Serçe Kuşu, *Fevâid*, Nu: 6, Ramazan 1310, s. 43-44.

Tilki ile Leylek, *Fevâid*, Nu: 7, Şevval 1311, s. 57-58.

Kedi ile Turna Balığı, *Fevâid*, Nu: 9, Şevval 1311, s. 65-66.

Ayı ile Vahdet-güzîn, *Fevâid*, Nu: 10, Şevval 1311, s. 73-74.

Köylü Ne Uyuyorsun, *Fevâid*, Nu: 13, Zilkade 1311, s. 97-99.

Dede ile Torun, *Fevâid*, Nu: 19, Muharrem 1312, s. 145-146.

(Kariper, 1997: 291-292)

Şairin Nilüfer mecmuası yanı sıra *Fevâid* dergisinde de tercümelerinin yayımlandığı görülmektedir.

Receb Vahyî'nin edebî faaliyetlerinin büyük bir bölümü özellikle üç mecmua etrafında şekillenir. Bunlar *Nilüfer*, *Cerîde-i Sûfiyye* ve *Asker Hocası* mecmualarıdır. Receb Vahyî'nin bazı yazı ve şiirleri ise farklı mecmualarda yayımlanmıştır. Şairin; *Muktebes*, *Maârif*, *Makes-i Efkâr-ı Askeriyye*, *Geveze*, *Girit*, *Kâinât*, *Tercümân-ı Hakikat*, *Nihâl*, *Berk*, *Eşref*, *Musavver Terakkî*, *Mecmua-i Askeriyye*, *Sırat-ı Müstakim ve Müslüman Sesi* gibi dergilerde şiir ve yazılarına rastlanmaktadır (Kariper, 1997: 11).

Receb Vahyî'nin Dinî Şiirleri

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Receb Vahyî, en büyük amacının eserleriyle İslam'a hizmet etmek ve bu yolla talebe yetiştirmek olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla hemen hemen her eserinde hikemî, didaktik bir üslup göze çarpmaktadır. Öyleki yukarıda da ifade edildiği gibi nazirelerinde, Rusça ve Fransızcadan tercüme şiirlerinde bile bu hususiyet dikkat çekmektedir.

İşte bu yüzden ki Vahyî'nin neşir hayatı içinde din ve dinî unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle dinî şiirlerin ağırlıkta olduğu "*Minhâcü'l-Mi'râc*"¹¹ isimli eseri, şairin dinî yönünü göstermesi bakımından önemlidir. Eserde dinî türlerin birçoğu yer almaktadır. Kitaptaki ilk manzume:

Allâh 'azîm ve Kibriyâdır
Kimdir iden 'âlemeyni işrâk
Allâh kerîm ve zü'l-atâdır
Kimdir sebep-i ziyâ-yı âfâk

bendiyle başlayan ve:

'Aşkınla vücûdum oldı sûzân
Allâh didikçe hak olur söz
Artık yakamaz bu cismi nîrân
Allâh direm ehakk olur söz

beytiyle biten bir *Tevhîd* ve *Münâcât*'tır. Çapraz kafiyeli on iki bentten oluşan manzumenin ilk sekiz bendi *Tevhîd*, son dört bendi ise *Münâcât*'tır. Bu manzumenin ardından aynı zamanda yazımızın konusu olan *Leyle-i Regâib* başlıklı manzume gelmektedir.

Eser daha sonra "*Mevlidü'n-Nebi*" ile devam etmektedir. Bilindiği gibi özellikle Türk-İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan mevlit, Hz. Muhammed'in doğumu başta olmak üzere mucizeleri, miracı, hayatının önemli olayları hatta vefatından da bahseden bir dinî türdür. Receb Vahyî'nin mevlidinin önemli bir manzume olduğunu düşünüyoruz. Çünkü şimdiye kadar mevlit şairleriyle ilgili yapılan kapsamlı çalışmaların hiçbirinde Receb Vahyî'nin ismi, mevlit müellifleri arasında geçmemektedir.

Mevlitlerle ilgili en kapsamlı çalışmalardan birini yapan Necla Pekolcay, çalışmasında 63 mevlit müellifi tespit etmiş ve bunlar hakkında bilgi vermiştir (1980: 46-48). Hasibe Mazıoğlu "*Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler*" başlıklı makalesinde

¹¹ Receb Vahyî, *Minhâcü'l-Mi'râc*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1315.

ise 59 mevlit müellifinin ismini vermektedir (1974: 60-62). Hasan Aksoy ise “*Eski Türk Edebiyatında Mevlidler*” başlıklı makalesinde 65 mevlit yazarı şairin ismini vermektedir (Aksoy, 2007: 326-328) Şimdiye kadar mevlitler hakkında en kapsamlı çalışmayı yapan M. Fatih Köksal, “*Mevlid-nâme*” isimli kitabında ise 79 mevlit şairinden bahsetmektedir (2010: 46-64). Araştırmalarımıza göre mevlitle ilgili kitap, tez, makale ve bildiri gibi çalışmaların hiçbirinde Receb Vahyî, mevlit müellifi olarak geçmemektedir.

Müellifin bahsi geçen mevlidi, mütekerrir müseddes nazım şekliyle yazılmış ve 11 bentten müteşekkildir. Yani diğer örneklerine göre kısa sayılabilecek bir özelliği sahiptir. Fakat buna karşın benzerlerinden farklı özelliklere de sahiptir. Mevlidin; müseddes nazım şekliyle yazılmış olması, bu manzumeyi, çoğunluğu mesnevî nazım şekliyle yazılmış diğer mevlitlerden ayıran bir özelliktir. Ayrıca şair, mevlit metninin son bendi hariç diğerlerinde düzenli olarak “*Bu şeb*” veya “*Bu şebdir*” kelimelerini her mısra da tekrarlayarak bir musikî ve ahenk de oluşturmuştur. Receb Vahyî'nin dinî türdeki şiirlerine örnek teşkil etmesi bakımından mevlidin ilk bendini aşağıda veriyoruz:

Bu şeb sükkân-ı lâhûtî bütün reşk itdi dünyâya
Bu şeb feyyâz-ı hikmet-bahş-ı envâr itdi her câya
Bu şeb arza kadem basdı o zât-ı âsumân-pâye
Bu şeb fahr-i cihân zîb-âver oldı hâk-i gabrâya
Bu şeb toğdı o nûru 'l-Hak cihân dârü 'l-cinân oldı
Zemîn cây-ı emînü 'l-Hak zamân devr-i emân oldı (Minhâcü'l-Mi'râc, 1315: 8)

Araştırmalarımız sırasında Receb Vahyî'nin başka bir mevlit metnine daha rastladığımızı da belirtmeliyiz. Şairin, şiirlerini yayımladığı mecmualardan biri olan “*Cerîde-i Sûfiyye*”de “*Vilâdet-i Bâ-Sa'âdet-i Hazret-i Risâlet-Penâhî*” başlıklı bir mevlidi bulunmaktadır. Mecmuanın 133. sayısının Rebiü'l-evvel ayında yayımlanması dolayısıyla Receb Vahyî'nin bu mevlidi yayımladığı anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Hz. Muhammed, 12 Rebiü'l-evvel 571'de doğmuştur. 19 beyitten müteşekkil küçük bir mesnevî olan mevlit, aruzun *Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün* vezniyle yazılmıştır.

Mevlidin ilk beyti:

Mefhar-ı ins ü melek mihr-i felek fahr-i cihân
Oldı teşrîf-i kudûmı gıbta-bahş-ı âsumân

Son beyti:

Yanmasun dūzahda da dünyâda yanmış bir vücûd
Yap ne istersen kulun Vahyî senindir yâ Vedûd

(Cerîde-i Sûfiyye, Nu: 133, s. 335)

Minhâcü'l-Mi'râc'daki bir diğer manzume, eserin ana temasını oluşturan “*Mirâcü'n-Nebî*” başlıklı mesnevidir. Mesnevi tarzındaki eser, 204 beyitten ibarettir. Aruzun *Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün* vezniyle yazılmıştır.

Miraciye, Hz. Muhammed'i öven beyitlerle başlar. Hz. Peygamber, Ümmühânî'nin evinde misafirken Cebrâil'in tebliğiyle Miraca yükseleceğini öğrenir. Daha sonra Hz. Muhammed'i öven gazel tarzında yazılmış bir na'tla manzume devam eder. Gazelin ardından Cebrâil'in Burak'ı getirmesi ve Hz. Muhammed'i Burak'a binmesi konusunda razı etmesi anlatılır. Hz. Muhammed, Burak'la Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya giderek peygamberlere imamlık yapar. Daha sonra Hz. Muhammed'in arşa doğru yolculuğu başlar. Cebrâil, Sidre'ye gelince daha ileriye gidemeyeceğini

söyleyerek orada kalır. Hz. Peygamber, buradan itibaren Refref'e binerek Arş-ı Alâ'ya ulaşır. Bu bölümde Arş, Hz. Muhammed'e hitâben kendisinin Allah'ı görmediğini ama Hz. Peygamber'in göreceğini söyler. Arş'tan sonra Hz. Muhammed'in yanına ismine Nûr denilen Tevfîk-i İllâhî gelir. O da övgülerde bulunur. Eserin ilerleyen kısımlarında ise Hz. Muhammed'in Allah ile mülakatı anlatılır. Bu görüşme esnasında namaz, Müslümanlara farz kılınır. Hz. Muhammed, ümmetiyle ilgili isteklerde bulunduktan sonra Miracını tamamlar ve tekrar Miracın başlangıç noktası olan Ümmühânî'nin evine döner. Şair, bu bölümde yine na't muhtevalı bir gazel söyler.

Miraciyenin ilk beyti:

O Resûl-i Kureşî fahr-i semavât u zemîn
O risâlet güneşi sadr-ı sa'âdet-güzîn (Minhâcü'l-Mi'râc, 1315: 12)

Son beyti:

Yine cûş eyledi hâmem nasıl iskât ideyim
Bir gazelcikle sana şevkımı isbât ideyim (Minhâcü'l-Mi'râc, 1315: 33)

Miraciyenin ardından "Zeyl" başlıklı kısım gelir. Bu bölümde beş manzum parça bulunmaktadır. Bu manzumeler de yine münâcât, na't türünde dinî muhteva içeren şiirlerdir.

Receb Vahyî'nin bu Miraciyesinden farklı olarak yine *Cerîde-i Sûfiyye* mecmuasında yayımlanmış olan bir mesnevisi daha bulunmaktadır. 19 beyitlik bu Miraciye, aruzun *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Şair, Miraciyenin son beyti hariç 18 beytin tamamında "Bu şeb" diyerek mısralara başlamıştır. Bu manzumede Vahyî, diğer Miraciyesinde olduğu gibi tahkiyevî bir üslup tercih etmemiştir. Manzumede, mirac gecesinin öneminden ve faziletinden bahsedilmektedir.

Miraciyenin ilk beyti:

Bu şeb halvet-geh-i İsrâya girdi zât-ı Mahbûbı
Bu şeb derk itdi 'âşık vuslat-ı dîdâr-ı matlûbı

Son beyti:

Bu sırrı derk iden insân kalır dem-beste ve mebhût
Nasıl kilik-i beyân Vahyî bu yolda kalmasun meskût

(*Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 129, s. 299.)

Receb Vahyî'nin bu manzumeler dışında farklı mecmualarda yayımlanmış dinî-tasavvufî muhtevalı kaside, gazel, murabba ve kıt'aları da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Tefekkürât-ı İllâhiyye, *Nilüfer*, Nu: 14, Ramazan 1304, s. 1-2.

Münâcât, *Fevâid*, Nu: 16, Şevval 1305, s. 122-123.

Tazmîn (İsbât-ı Mahabbet), *Bursa*, Nu: 2, Cemaziye'l-evvel 1308, s. 2-3.

Gazel, *Fevâid*, Nu: 14, Zilkade 1311, s. 117.

Gazel, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 69, Şevval 1330, s. 224-225.

Manzûme-i Hakâyık, *Cerîde-i Sûfiyye*, Ramazan 1332, s. 58.

Elhân-ı Vicdân, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 105, Zilkade 1332, s. 121.

Sûfîyâne Bir Gazel, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 115, Zilhicce 1333, s. 200.

Mutasıvvafâne Bir Gazel, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 116, Safer 1334, s. 211.

Dâder-i Muhteremim Hazret-i Reşîd Fânî'nin Na't-ı Şerîfine Nazîre Değil Hemşîredir, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 132, Safer 1336, s. 330.

Nâmdâş-ı Muhteremim Hocâ-zâde Hüseyin Vahyî Beye Nazîredir - Na't-ı Pâk-i Dil-pezirini, *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 157, Cemâziye'l-evvel 1337, s. 523.

Hem-nâm-ı Mükerrerim Dâdêr-i Ekremim Hüseyin Vahyî Bey'e İkinci Nazîresine Nazîredir. "Na't-ı Perîşân Der-Hakk-ı Nebî Zî-şân", *Cerîde-i Sûfiyye*, Nu: 160, Ramazan 1337, s. 55.

Receb Vahyî ve *Leyle-i Regâ'ib'i*

Receb Vahyî'nin edebiyatımız tarihimiz açısından önemli taraflarından biri de örneklerine az rastladığımız bir Regâibiyye yazmış olmasıdır. *Minhâcü'l-Mî'râc* isimli risalesinin içinde yer alan bu manzume, türünün benzerlerine nazaran şekil ve muhteva bakımından bazı farklılıklar göstermektedir.

Yukarıda daha önce divan şiirinde tespit edilen beş Regâibiyye hakkında kısaca bilgi vermiştik. Bu Regâibiyyelerin müellifleri olan Salâhî, Ârif Süleyman, Mehmed Fevzî, Şemseddin Canpek gibi isimler mutasavvıf kişilikleriyle tanınmaktadırlar. Tespitlerimize göre Receb Vahyî tıpkı Üsküdarlı Sâfî gibi herhangi bir tarikata mensup değildir. Şiirleri arasında dinî-tasavvufî nitelikte manzumeler olsa da ne eserlerinde ne de hayatına dair kaynaklarda bu konuda bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yönüyle Receb Vahyî, diğer Regâibiyye müelliflerinden ayrılmaktadır.

Şairin Regâibiyyesi, 9 bentten oluşmaktadır. Divan şiirindeki müsemmene benzeyen bir nazım şekliyle yazılmış olan manzume, kafiyeleşimi bakımından farklılık arz etmektedir. Türk edebiyatında az kullanılan nazım şekillerinden olan müsemmen (Saraç, 2007: 153), her bendi sekiz mısradan oluşan bir nazım biçimidir. Mütekerrir ve müzdevic olmak üzere iki şekli vardır. Bentlerin son mısrası veya son iki mısrası tekrarlanıyorsa buna *müsemmen-i mütekerrir* denir. Bu tür müsemmenlerin kafiye düzeni genellikle şöyledir:

1. aaaaaaAA, bbbbbbAA, cccccAA

2. aaaaaaAA, bbbbbbA, cccccA

Eğer bentlerin son mısrası veya son iki mısrası tekrarlanmıyorsa buna da *müsemmen-i müzdevic* denir ki Türk edebiyatında mütekerrir olana göre örnekleri çok az olan bir nazım şeklidir. Müzdevic müsemmenin kafiye düzeni şöyledir:

1. aaaaaaa, bbbbbbba, cccccca

2. aaaaaaa, bbbbbbba, cccccca

Receb Vahyî'nin *Leyle-i Regâ'ib'i*, yukarıdaki kafiye düzenlerinden hiçbirine uymamaktadır. Bu yönüyle farklılık arz eden manzume, aslında Receb Vahyî'nin sanat anlayışını yansıtır niteliktedir. Bir taraftan divan şiiri tarzında manzumeler yazan şair, bir taraftan da Fransız ve Rus edebiyatından manzum çeviriler yapmaktadır. Bu çerçevede şairin yeni bir tarz denediğini düşünebiliriz. Bilindiği gibi 19. asırda divan şiirinin etkisi devam etmekle beraber, şairler tarafından şekil ve muhtevada bazı yenilikler de yapılmıştır. Bu yenilikler yapılırken şairlerimizin birçoğu, kendi karakterini yansıtacak yeni nazım şekilleri aramaktan çok, eski nazım şekillerini

murada uygun hâle getirme niyeti taşımaktadır (Özgül, 2006: 207). Özellikle 19. asrın ikinci yarısından sonra musammat nazım şekillerinde, divan şiirindeki klasik kafiye örgülenişleri yanında, çok daha farklı ve yeni kafiye şemaları da yazılmaya başlanmıştır (Andı, 1997: 370). Bu yüzden şairin müsemmede yaptığı yeniliği, eskide yenilik yapma anlayışının bir yansıması olarak düşünebiliriz. Hele hele Receb Vahyî'nin bir ara nesil şairi olarak tanımlandığı düşünüldüğünde nazım şeklindeki bu tercihinin sebebi daha da iyi anlaşılacaktır.

Fakat şunu da ifade edelim ki şaire ait müsemmen nazım şekliyle yazılmış bir manzume daha bulunmaktadır. “*Bir Yâd-ı Hazînâne*” başlıklı manzume, 7 bentten müteşekkil mütekerrir bir müsemmendir. Şair; bu manzumesinde herhangi bir yenilik yapma yoluna gitmemiş, divan şiirindeki klasik müsemmen yapısına uygun bir tarzda manzumesini oluşturmuştur. Örnek teşkil etmesi bakımından müsemmenin ilk bendini aşağıda veriyoruz:

Bir Yâd-ı Hazînâne

(Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün)

Terk-i cân itdi dirîgâ o melek-çihre güzel
Kaldı bir yâd-ı hazîn âh o güzel veche bedel
Kâbil-i neşv ü nümâyken ne 'aceb nahl-i emel
Tâ kökinden yıkılup oldu pezîr ey hâle
Bu senin nâle-i cân-sûzına dil var mı mahal
Böyledir emr-i Hudâ lâzıme-i hükm-i ezel
Hecr-i cânân beni âh eyledi müştak-ı ecel
Çâre-sâz ol dil-i pür-zârıma ey Rabb-i ecell

(Nilüfer, Nu: 37, Rebiü'l-evvel 1307, s. 394)

Görüldüğü gibi müsemmenin kafiye düzeni aaaaaAA, bbbbbbAA, ccccccAA şeklindedir ve divan şiirindeki mütekerrir müsemmen kafiye düzenine aynen uymaktadır.

Halbuki Regâibiyye, sekiz mısralık bentler hâlinde yazılmasına rağmen müsemmen nazım şeklinde kullanılan kafiye biçimlerinden hiçbirine uymamaktadır. Receb Vahyî'nin Regâibiyyesinin kafiye düzeni:

1. aaabcccb
2. dddeffe
3. ggghuuh

şeklindedir. Bir taraftan müsemmen nazım şekline benzeyen manzumede farklı bir kafiye örgüsünün bulunması şairin, yenilikler peşinde olduğunu göstermektedir. Bu yenilik arayışı, şairin yukarıda daha önce bahsettiğimiz diğer şiirlerinde de görülmektedir.

Şairin Regâibiyyesinin şekle dair diğer bir farkı ise toplam beyit sayısıdır. Salâhî'nin eseri 213 beyit, Ârif Süleyman'ınki 129 beyit, Üsküdarlı Sâfî'nin Regâibiyyesi 12 beyit, Mehmed Fevzi Efendi'nin eseri 112 beyit, Şemseddin Canpek'in murabba Regâibiyyesi, 16; gazel tarzındaki manzumesi ise 13 beyit olarak nazmedilmiştir. Şairimizin Regâibiyyesi ise 36 beyittir. Görüldüğü gibi Receb Vahyî'nin Regâibiyyesi, Sâfî ve Şemseddin Canpek'in manzumeleri gibi kısa bir manzume özelliği taşımaktadır.

“*Leyle-i Regâib*”in muhtevası da benzerlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Salâhî'nin “*Matlau'l-Fecr*” başlıklı Regâibiyyesi, Regâib gecesinin yanı sıra mevlit ve mirâc hadisesi ile ardından gelişen olaylardan da bahsetmektedir. Ayrıca eserde Tevhîd ve Münâcât tarzında manzumeler de yer almaktadır. Manzume, muhtevasının kapsamlı olmasından dolayı mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Aynı şekilde Mehmed Fevzî'nin Regâibiyyesi de bu hadiseyi, geniş bir şekilde ele almıştır. Ama manzumede mevlit ve Mirac hadiselerine değinilmemiştir. Ârif Süleyman'ın Farsça Regâibiyyesinde ise Salâhî'nin eserinde olduğu gibi mevlit ve Mirac bahsi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Ehl-i Beyt ve dört halife övgüleri de bulunmaktadır. En kısa Regâibiyye olma özelliğine sahip Üsküdarlı Sâfî'nin “*Leyle-i Regâib*”i ise, aslında na't tarzında yazılmıştır. Ama dört bentten oluşan manzumede Regâib gecesinin faziletinden ve öneminden de bahsedilmiştir. Şemseddin Canpek'in murabba ve gazel tarzındaki Regâibiyyelerinde ise Regâib gecesinin önemini ve neden kutlanması gerektiği anlatılmaktadır. Bu iki manzume de Hz. Muhammed'in övgüsünü içeren beyitler sebebiyle na't özelliği de taşımaktadır.

Receb Vahyî ise manzumesinin ilk üç bendinde Regâib gecesinin faziletinden bahseder. Ona göre bu geceye saygı göstermek vaciptir. Çünkü Allah'ın ihsanları, bu gece dağıtılmaktadır. Regâib gecesini, eşi benzeri bulunmayan ve asla batmayan bir güneş gibi âlemi aydınlatan bir nur olduğundan Allah'ın feyzi bu gece daha çok olacaktır. Bu gece, manalarla dolu, feyz kaynağı bir zaman dilimidir. Muhabbetin, saadetin, hidayetinin her iki âleme de bolca dağıtıldığı bir gecedir.

Vahyî, dördüncü bentten itibaren Hz. Muhammed'i övmeye başlar. Hz. Muhammed; varlığın nuru, bütün zamanların en şöhretlisi, iki cihanın sultanı, Allah'ın habibi ve övülmüşlerin en yücesidir. Çünkü Hz. Muhammed olmasaydı, dünya viran olacaktır.

Şair, 6. bentte; Hz. Âdem'den Hz. Peygamberin babası Abdullah'a kadar gelen nurun, Âmine'ye geçmesinden bahseder. Yani Regâib gecesinden söz eder.

Şulb-ı pederdi mesken
Feyz-i ezeldi me'men
Toğ toğ ki her nişîmen
Mecbûr minnetiñdir
Ey leyl-i pâk-i enver
Viridiñ cihâna zîver
Ey feyz-i rahm-ı mâder
Ol nûr emânetiñdir

7. bentte ise bu nur sayesinde iki cihânın var olduğu ifade edilmektedir. Şair, son iki bentte ise yine Hz. Muhammed'i öven ifadeler kullanmıştır.

Müşâkıyam cemâliñ
Muhtâcıyam vişâliñ
Ey hüsni lâ-Yezâliñ
Mir'ât-ı haq-nümâsı
Artık yiter firâkıñ
Kâr itdi iştiyâkıñ
Ey şubh-ı infilâkıñ
Mihri şafâ-liqâsı

Şer' iñledir selâmet
Feyziñledir sa' âdet

‘ Aşkıñladır hidâyet
Vahyî bu ‘ aşka ser vir
‘ Âlem esîr-i hüsniñ
Âdem beşîr-i hüsniñ
Hâmem debîr-i hüsniñ
Ey kâ’inâta sürûr

Regâibiyyelerin muhtevaya dair bu özelliklerine baktığımızda bir hususiyet dikkat çekmektedir. Regâibiyyelerin muhtevası, nazım şekillerine de yansımıştır. Salâhî, Ârif Süleyman ve Mehmed Fevzî'nin Regâibiyyelerinde hadiseler, tahkiyevî bir üslupla anlatılmıştır. Bu yüzdendir ki manzumeler, mesnevi nazım şekliyle yazılmışlardır. Receb Vahyî, Üsküdarlı Sâfi ve Şemseddin Canpek'in manzumelerinde ise Regâib hadisesinin anlatımından ziyade gecenin fazileti anlatılmış ve Hz. Muhammed'in övgüsünde bulunulmuştur. Bunun bir yansıması olarak bu manzumeler; murabba, müseddes, müsemmen ve gazel tarzında nazmedilmiştir.

Sonuç

Mehmet Kaplan'ın yanı sıra Orhan Okay'ın da ara nesil şairleri arasında saydığı (Okay, 2005: 55) Receb Vahyî; araştırmacıların kendisi hakkındaki tespitlerini doğrular nitelikte gerek manzumelerindeki çeşitliliği gerekse Batı dillerinden yaptığı şiir tercümeleri ile dikkat çekmektedir. Bir taraftan divan edebiyatı tarzında din, hikmet ve tasavvuf konulu şiirler yazarken bir taraftan da Rus, Fransız edebiyatından manzum tercüme yapması onu tam bir geçiş dönemi şairi yapmaktadır. Yine Meşrutiyet Dönemi edebiyatının genel özelliklerine uygun olarak şiirlerinin büyük bir bölümünü mecmualarda yayımlanan şair, içinde Regâibiyye, mevlit ve Miraciyye barındıran müstakil bir risale de yazmıştır.

Receb Vahyî'nin şekil ve muhteva bakımından farklılıklar arz eden Regâibiyyesinin, dinî-manzum türler içinde önemli bir yeri olduğuna inanıyoruz. Manzume, hem örneğine az rastlanan bir dinî türde yazılmış olması dolayısıyla hem de 19. asırda Türk edebiyatının geçirdiği değişimi göstermesi bakımından önemlidir.

Leyle-i Regâ'ib

(Mef'ûlü / Fâ'îlâtün)

I
Ey leyle-i regâ'ib (s. 6)
Ey zübde-i mevâhib
Ta'zîmiñ oldı vâcib
Ey nûr-ı 'âlem-ârâ
Ey leyl-i bî-mu'âdil
Ey mihr-i gayr-ı âfil
Olduñ zemîne nâzil
Ey mağz-ı feyz-i Mevlâ

II
Ey leyle-i ma'âlî
Ey mefharü'l-leyâlî
Ey nûr-ı lâ-Yezâlî
Mağmûd-ı kün fe-kânsiñ

Ey leyl-i pür-ma'ânî
Ey bedr-i hâk-dânî
Ey feyz-i âsumânî
Mağsûd-ı ins ü cânsiñ

III

Ey leyle-i mağabbet
Ey mağzar-ı sa'âdet
Ey hâle-i hidâyet
Fer virdiñ 'âlemîne
Ey bedr-i leyl-i aqdes
Ey kevkeb-i muqaddes
Ey zînet-i mu'arres
Virdiñ bahâ zemîne

IV

Sensiñ münîr-i ekvân (s. 7)
 Sensiñ şehîr-i devrân
 Sensiñ dü-kevne sultân
 Ey nûr-ı ümm ü vâlid
 Sensiñ habîb-i Ma' bûd
 Sensiñ vücûd-ı pür-cûd
 Sensiñ şerîf ü Maḥmûd
 Ey Muşafâ-yı ḥâmid

V

Sen gelmeseydiñ ey nûr
 Dünyâ qalırđı maḡmûr
 Kıldıñ cihânı ma' mûr
 Virdiñ zamâna kıymet

Ey iḥsân-ı menâkıb
 Ey eşref-i meḡâlib
 Olmaz bihişte tâlib
 Sensiz kulûb-ı ümmet

VI

Şulb-ı pederdi mesken
 Feyz-i ezeldi me'men
 Toḡ toḡ ki her nişîmen
 Mecbûr minnetiñdir
 Ey leyl-i pâk-i enver
 Virdiñ cihâna zîver
 Ey feyz-i raḡm-ı mâder
 Ol nûr emânetiñdir

VII

Ḳuşlar bütûn çiçekler
 Cin ü beşer melekler
 Bâlâda hep felekler
 Zâtıñladır mübâhî
 Ger olmasaydı bedriñ
 Olmazdı ḡadri ḡadriñ
 Sensiñ re'isi şadriñ
 Ey cilve-i İlähî

VIII

Müştâkıyam cemâliñ
 Muḡtâcıyam vişâliñ
 Ey ḡüsn-i lâ-Yezâliñ
 Mir'ât-ı ḡaḡ-nümâsı
 Artıḡ yiter firâkıñ
 Kâr itdi iştiyâkıñ
 Ey şubḡ-ı infilâkıñ
 Mihr-i şafâ-liḡâsı

IX

Şer' iñledir selâmet
 Feyziñledir sa'âdet
 'Aşkıñladır hidâyet
 Vaḡyî bu 'aşḡa ser vir
 'Âlem esîr-i ḡüsnîñ
 Âdem beşîr-i ḡüsnîñ
 Ḥâmem debîr-i ḡüsnîñ
 Ey kâ'inâta sürûr

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*, (hzl: Recep Toparlı), Ankara: TDK Yayınları.
 AKKUŞ, Mehmet (1992). "Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhi'nin Matla'ü'l-Fecr'i" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXII, s. 129-153.
 AKSOY, Hasan (2007). Eski Türk Edebiyatında Mevlidler", *TALİD, Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, Sayı:9, s. 323-332.
 ANDI, M. Fatih (1997). *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri*, İstanbul: Kitabevi Yay.
 BİLGİN, Orhan (1990). *Külliyât-ı Şemsî (Divân-ı Hadîkatü'l-Meânî)*, İstanbul.
Cerîde-i Sûfiyye, Nu: 133, Rebiü'l-evvel 1336, s. 335.
Cerîde-i Sûfiyye, Nu: 129, Şevval 1336, s. 299.
 ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998). "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: MEB Yayınları, s. 349-365.
 ÇETİN, Osman (1987). "Tarihte İlk Resmî Mevlid Merasimleri", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, s. 73-76.
 ÇILGIN, Alev Sınar (2006). "Bursa'nın İlk Edebiyat ve Sanat Dergisi: Nilüfer", *UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 10, s. 47-64.
 DOĞAN, Özgür (2007). 16. Yüzyıl Şairlerinden Deroiş'in Mevlid'i, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 GÖÇGÜN, Önder (2001). *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, Ankara: TTK Basımevi.
 İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, 4. Cilt, İstanbul: Dergah Yayınları.
 KANAR, Mehmet (2009). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.KAPLAN, Mehmet (1978). *Şiir Tahlilleri I, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, İstanbul: Dergah Yayınları.
 KAPLAN, Mehmet (1987). *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, İstanbul: Dergah Yayınları.
 KARİPER, Cafer (1997). *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 KÖKSAL, M. Fatih (2010). *Mevlid-Nâme, Türk Edebiyatında Mevlid Türü ve Yeni Mevlid Metinleri*, Kırşehir.
 Kur'an-ı Kerim Meâlî (2009). (hzl: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), Ankara: DİB Yayınları.

- LEVEND, Agâh Sırrı (1972). "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *TDAY Belleten*, s. 35-80.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1974). "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkojoloji Dergisi*, C. VI. S. 1, s. 31-62.
- Mehmed Bahaeddin (1997). *Yeni Türkçe Lügat*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mehmed Zihni (1393). *Ni'met-i İslâm, el-Mektebetü'l-İslâmiyye*, Cilt: I, Diyarbakır.
- Miras, M. Kâmil(1949). "Leyle-i Regâib" *Sebilürreşad*, XI, Sayı: 261, s. 241-242.
- Muallim Nâci (1995). *Lügat-ı Nâci*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mustafa bin Şemseddin Ahterî (1310). *Ahterî Kebîr*, İstanbul: Matba'a-i Âmire.
- MİRAS, M. Kâmil (1949). "Leyle-i Regâib", *Sebilürreşad*, XI, Sayı: 261, s. 241-242.
- ÖZCAN, Nuri (2004). "Mevlid" (Mûsiki), *TDVİA*, Cilt: 29, İstanbul, s. 484-485.
- Nilüfer*, Cilt: I-II-III-IV-V, 1304-1309 (1886-1891). (<https://sureli.mkutup.gov.tr/detail.php?id=714>)
- OKAY, Orhan (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergah Yay.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2006), *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle*, Modern Türk Şiirine Doğru, Ankara: Hece Yayınları.
- PEKOLCAY, Necla (1980). *Mevlid, Süleyman Çelebi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Receb Vahyî (1315). *Minhâcü'l-Mî'râc*, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Şemseddin Sâmî (2004). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TUMAN, M. Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, C: I-II, (hızl: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (2007). "Vahyî", Ankara: AKMB Yayınları.
- VELİBEYOĞLU, Veli Recai (1975). *Örneklerle Basılı Bütün Şiir Kitapları Antolojisi*, Cilt: II, İstanbul.
- YEKBAŞ, Hakan (2010). Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzî Efendi'nin Regâibiyyesi, *TAED*, Sayı: 42, s. 69-95.